

กามเทพในวรรณคดีบาลีและวรรณคดีไทย

กามเทพตามคติพุทธศาสนาเปลี่ยนเป็นเรียกว่ามาร^๑

คำว่า "มาร" ความหมายในวรรณคดีบาลีนั้นคืออุปสรรคของผู้มุ่งบำเพ็ญความดี กล่าวง่าย ๆ คือ กิเลสที่อยู่ในบุคคลทุกคน เป็นกิเลสที่คอยชักชวนมิให้บรรลุดความดีงาม หลุดพ้นทุกข์ไปได้

โดยเหตุที่มารคือนามธรรมจึงเป็นเรื่องเข้าใจยาก อาจารย์บูรจนารรรถถาค่าง ๆ ในพระไตรปิฎกจึงได้เขียนใหม่ โดยสมมุติให้มีรูปร่างขึ้น มีสภาพเป็นเทพบุตรมาร มีลักษณะที่น่ากลัว มีธิดาคือ นางคันหา นางอรดี และนางราคา^๒ ธิดาทั้ง ๓ คือตัวแทนของนามธรรมที่แสดงกิเลสฝ่ายต่ำ อันเป็นเครื่องส่งเสริมอำนาจของมารนั่นเอง

---

^๑ เสรีรักษ์โกเศศ, สารานุกรม, (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๖.

^๒ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๑๕, พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๔.

ในวรรณคดีบาลี เทพบุตรมารที่มีชื่อเสียงกึ่งกล่าว ไก่แก้ว นมูจี^๑
 ทูลี^๒ กัณหะ^๓ อธิปติ^๔ อันตะกะ^๕ ปมัตตพันธ์^๖ และ วัสวัตถี^๗

เทพบุตรมารที่รู้จักกันดีในวรรณคดีบาลีก็คือ วัสวัตถี ผู้มีบทบาทในการ
 ตามดวงพระพุทธรเจ้าแต่ไม่สำเร็จ^๘

^๑กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม ๑๐,
พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์
 การศาสนา, ๒๕๑๔), หน้า ๒๓๑.

^๒กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม ๑๒,
พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
 ๒๕๑๔), หน้า ๔๘๒.

^๓G.P. Malalasekera, Dictionary Of Pāli Proper
Names, (London : Luzac & company LTD., 1960), II : 619.

^๔Ibid.

^๕Ibid.

^๖Ibid.

^๗สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส,
พระปฐมสมโพธิกถา, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๑๗.

^๘ศึกษารายละเอียดจากพระปฐมสมโพธิกถา.

ส่วนในวรรณคดีไทย กามเทพมีโธมารอย่างในวรรณคดีบาลี เข้าใจ
ว่า ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤต เพราะเหตุว่าในวรรณคดีไทย กล่าวถึง
กามเทพว่าเป็นเทพบุตรรูปงาม มีอาวุธคือศร ซึ่งแผลงไปยังผู้ใดแล้ว จะทำให้
เกิดความรักซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น

ฝ่ายพระนลผู้ยกยิ่ง เป็นสมิงในฝูงกษัตริย์ งามด้นคมีเสมอ
เลิศเลอล้ำในนรกคาม แก่นกามเทพรูปวิไล น่องใสราวเทพองค์นั้น^๑

โอบนางแนงน้อยชอยชค

งามหมกหาที่คิมไค

ฤทธิรักจู่จอกยอคใจ

คือไฟเผาควงหัตถยา

กามเทพหนองอาจ

ผาดแผลงศรแซมแกมบุปผา

ศรศักดิ์ปักอัญแทบจورا

หอมชื่นน่านาสน่ายินดี^๒

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระนลคำหลวง
(พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ม.ป.ป.), หน้า ๕.

^๒พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา - สาวีตรี,
(กรุงเทพมหานคร : ศึกษาภัณฑ์พานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๒๒ - ๒๘.

"และบัดนี้ข้าพเจ้าดูเหมือนจะรู้ว่าเทพองค์ที่มาเนรมิตรรูปไว้ คือเทพองค์ไร ไม่มีอื่นไกลแล้ว คงเป็นเทพองค์ที่มีสมญาว่าไม่แพ้ใคร ทรงคอกไม้เป็นลูกขนุน และมีธงรูปปลามังกร อ้อ นึกออกแล้ว คือ กามเทพ นั่นเอง"^๑

วรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ กล่าวถึงกามเทพในฐานะมนุษย์คือ พระประทุมมน โอรสแห่งพระกฤษณะ พระบิดาของพระอนิรุทธ อนิรุทธคำฉันท์ บ่งไว้ชัดเจนว่า พระอนิรุทธคือโอรสของพระกามเทพ

พระอยู่เสวยสุข ในทวารมยุค เลิศล้ำลือสาย
มีเจ้าพระเจ้า อันเลิศลือชาย ฟ้าหล้าเหมือนหมาย
แคว้นแคว้นกามบุตร

แฉ่งงามโง่งเงง ทหารนักเลง แคว้นกล้าการยุทธ์
ประกาศโคยนาม พระศรีอนิรุทธ เขาวรรษอันอุค
คมเลิศแดนไตร^๒

พระกฤษณะครั้นพึงยินดีงน เกรี้ยวโกรธชานต์
พิกลพิการพักตระ
บัดหาพระประทุมมนพระ พลเทพคะระ
กรงคฤทธิคือสิ่ง^๓

^๑ เสรีบุรโกเศศและนาคะประทีป, กามนิถ, (พระนคร : สำนักพิมพ์ ก้าวหน้า, ๒๕๐๔), หน้า ๔๐.

^๒ ศรีปราชญ์, อนิรุทธคำฉันท์, (พระนคร : บริษัทเกษตรนิยมจำกัด, ๒๕๐๒), หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

ส่วนบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น นอกจากเนื้อเรื่องจะยืดยาวกว่าอนิรุทธคำฉันท์แล้ว ชื่อ
 ตัวละครก็ยังมีผิดแปลกกัน เช่น พระกฤษณะ บทละครอุณรุทใช้ว่า ท้าวบรมจักร-
 กฤษณ์ โอรสของพระกฤษณะ คือพระประทุมมน หรืออีกนัยหนึ่งกามเทพ บทละคร
 อุณรุท ใช้ว่า ท้าวไกรสูท^๑ คำนี้จะเขียนว่า ไกรสูต เพราะเลื่อนจากคำว่า
 กรรณสูต (โอรสของพระกฤษณะ) อันเป็นฉายาของกามเทพ^๒

เรื่องราวของกามเทพตอนถูกพระเนตรที่ ๓ ของพระศิวะเผาจนเป็น
 เถ้าถ่านนั้น "แสงทอง" ได้เขียนไว้ในเรื่อง "พระอนงค์" เริ่มตั้งแต่สุร
 ตารกะ ก่อความเคียดกรอน จนกามเทพเข้าไปมีบทบาทและถูกเผาในที่สุด ตอนจบ
 ของเรื่อง "พระอนงค์" แสงทองได้สรุปไว้ว่า

กามเทพ มีสังเขปเป็นเค้าแต่เจ้าถ่าน รูปชั้นซึ้งยังแค้นังการ
 ที่เหลือชานเรียกพระอนงค์ เออ ๕

^๑พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, บทละครอุณรุท, พิมพ์ครั้งที่ ๒
 (พระนคร : สามมิตร, ๒๕๐๘), หน้า ๓๘.

^๒ดูวิทยานิพนธ์, หน้า ๓๐.

^๓แสงทอง, อุทูป พิมพ์ครั้งที่ ๗ (พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๔๖),
 หน้า ๓๓๑.

ความหมายของคำว่า อนงค์ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
ให้ความหมายไว้ดังนี้

น. นาง นางงาม (ส. อนงค์ ว่าไม่มีตัวคน ชื่อกามเทพ)^๑
เรามักจะพบคำว่าอนงค์ ในความหมายว่า นาง นางงาม จนความหมายเดิม
แทบไม่มีใครรู้จัก แม้กระนั้นคำว่า อนงค์ ซึ่งหมายถึงกามเทพ ในวรรณคดีไทย
ยังมีปรากฏบ้าง เช่น

งามคัง <u>อนงค์</u> ทรง	สิริโฉมประโลมใจ
ใครหนอ <u>อนงค์</u> ใคร	ฤจะเทพเสด็จมา ^๒
คิดไปไม่ <u>เป็น</u> ความผิด	แห่งพญากมลมิตรจิตต์มุ่ง
<u>ฤทธิ</u> <u>อนงค์</u> หลงไหลโคลคลั่ง	ควรเราเข้าพวงเชอไว้ ^๓

^๑พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร :
รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๓), หน้า ๔๘๕.

^๒กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.), พระนลคำฉันท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑
(พระนคร : พิทยาลงกรณ์มูลนิธิ, ๒๕๐๓), หน้า ๒๑.

^๓ _____, กนกนคร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : คลังวิทยา,
๒๕๐๓), หน้า ๒๗.

ศรทรงอนงค์แผลง
ปักในหฤทัยตรง

พิษแสรังจะเสียบองค์
ดูระแค้นเพราะแสนคม^๑

ออนงค์ทรวงศักดิ์กาย
จากแหล่งแผลงตรงดอก
ไปรุ่งปรุทูลเล่ห์ดอก
ดูหิรัราคเริงแรงกล้า

ศรดอก ไม้แส
อกชา
ไลหัน
เรียวกุ่มรูมใจ ๒

ไคยชพักศรรักเหลือไม้เปื่อรัก
อกจะหักเพราะอนงค์ศรทรวงแหลม
ให้แค้นคิดจิตเจ็บที่เหน็บแนม
ไม้ยืมแย้มเยื่อให้ชื่นใจเอ๋ย ๓

เทพเจ้าแห่งความรักของอินธุ มีเรื่องราวปรากฏในวรรณคดีไทย
ตั้งไคกล่าวมาแล้ว และในปัจจุบันที่อกามเทพเป็นที่รู้จักและคุ้นหูคนไทยมากที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร

^๑กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, (น.ม.ส.), นิทานเวตาล, (พระนคร :
คลังวิทยา, ๒๕๐๓), หน้า ๒๑.

^๒ _____, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๓.

^๓ _____, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๗.